

แนวทางในการออกแบบพระมหาสุปเจติย์

received 12 JUL 2020 revised 01 MAR 2021 accepted 03 MAR 2021

วัชรพงษ์ ชุมดวง

รองศาสตราจารย์ ดร.

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการทำความเข้าใจหลักคิดในการออกแบบพระมหาสุปเจติย์จากหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยเป็นสถานที่เชื่อมต่อมนุษย์ให้เข้าใจในธรรมชาติชีวิตของตน เพื่อการดำเนินชีวิตที่มีจุดหมายให้หลุดพ้นจากทุกข์ และเพื่อวิเคราะห์หาหลักเกณฑ์ในการออกแบบพระมหาสุปเจติย์ให้เป็นศูนย์รวมจิตใจ เอื้อต่อการบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิต และการดำเนินชีวิต มีความเป็นสากลแก่พุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก โดยเป็นสถานที่เอื้อให้จิตสงบเป็นสมาธิเกิดปัญญา สอดคล้องกับการศึกษาพัฒนาตนเองทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือก็คือหลักแห่งอริยมรรค ที่ปรากฏอยู่ในหลักอริยสัจ 4 ซึ่งมีความประสงค์ให้พระมหาสุปเจติย์เป็นนิมิตหมายและมีความเป็นสากล เพื่อสามารถรองรับพุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก ด้วยหลักธรรมที่ปรากฏในหลักคิดดังกล่าว คือ การทำสถานที่ให้เป็นสัปปายะของชีวิต และเป็นมงคลศักดิ์สิทธิ์ทางจิตวิญญาณ เพื่อทำให้จิตได้สงบระงับและมีสติรู้สภาวะในปัจจุบัน สอดประสานไปในทิศทางแห่งวิถีแห่งธรรมชาติ ที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตวิญญาณ สู่ชีวิตที่เบิกบาน สงบเย็น จนเข้าถึงโพธิปัญญา

คำสำคัญ: พระมหาสุปเจติย์, นิมิตหมาย, สัปปายะ, มงคลศักดิ์สิทธิ์, โพธิปัญญา

Pra Maha Stupa Chaitya Design guideline

Watcharaphong Chumduang, Ph.D.

Associate Professor,

Faculty of Architecture, Chiang Mai University

Abstract

This paper has two objectives. The first objective is to understand the design concepts of Pra Maha Stupa Pagoda in Buddhism principles, which view a stupa as a place that has been designed to provide a spiritual space that encourages human beings to comprehend their life paths towards nirvana. The second objective is to identify and analyze the design concepts of Pra Maha Stupa Pagoda as the spiritual center, serving as a place to cultivate peaceful mind, concentration, and wisdom with connection to the development of human body and mind. These can be done on the basis of the three studies (Tri Sikkha) principle encompassing morality, concentration, and wisdom. The principle also refers to the noble path, an essence part of the Four Noble Truths. The pagoda also carries symbolic meaning to serve Buddhists and people worldwide. Furthermore, it has been created to serve suitable life and function as a sacred place to fulfill spiritual needs to calm minds and to promote consciousness. The pagoda is also designed to concur with natural ways of living and spiritual development towards happiness, calmness and enlightenment.

Keywords: Pra Maha Stupa Chaitya, Symbolic, Suitable life, Mandala, Enlightenment

ความสำคัญของการศึกษา

ความเป็นมาของการศึกษาบทความนี้มาจาก โครงการออกแบบพระมหาสถูปเจดีย์ของมูลนิธิพระบรมธาตุในพระสังฆราชูปถัมภ์ ก่อตั้งโดยคุณทองดี หาราชคุณารมณ มีความประสงค์ที่จะต้องสร้างพระมหาสถูปเจดีย์เพื่อนำพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุทั้งหมดที่บ้านของตนเองนั้น ไปประดิษฐานยังพระมหาสถูปเจดีย์ที่จะสร้างขึ้น เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุ ซึ่งเคยได้ทำการบรรจุพระสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุในวัดที่สำคัญ ๆ มาแล้วทั่วประเทศ (ที่บรรจุไปแล้วมีกว่า 700 เจดีย์พระพุทธรูปประธานอีกกว่า 1,000 องค์ปฏิบัติแบบนี้มารวม 30 กว่าปีแล้ว) ดังภาพที่ 1 และภาพที่ 2 ต่อไปนี้ (Publication Committee 2002, 5)

ภาพที่ 1 ห้องพระบ้านคุณทองดี หาราชคุณารมณ ประธานมูลนิธิพระบรมธาตุในพระสังฆราชูปถัมภ์
(© Watcharaphong Chumduang 18/04/2019)

ภาพที่ 2 สัณฐานของพระสารีริกธาตุและอรหันตธาตุที่บ้านของคุณทองดี หาราชคุณารมณ
(© Watcharaphong Chumduang 18/04/2019)

จากการสร้างพระมหาสุปเจดีย์ นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าอชาตศัตรู ที่ภายหลังจากที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน ได้มีการเผาพระสรีระและได้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกไปเป็น 8 ทะนาน กระจายออกไปบรรจุตามเมืองต่าง ๆ ที่มาขอไปประดิษฐาน (Fine Arts Department of Ministry of Education 1997, 7) หลังจากเหตุการณ์ในครั้งนั้นพระมหากัสสปะเกรงว่าในอนาคต คนจะไม่เอาใจใส่ในการสักการบูชา เป็นเหตุให้พระบรมสารีริกธาตุหายไปและไม่ปรากฏให้คนเห็นอีก ซึ่งจะทำให้ชาวโลกไม่ได้รับประโยชน์เกื้อกูลพระมหากัสสปะจึงได้ถวายคำแนะนำแก่พระเจ้าอชาตศัตรูให้ประกอบพิธีธาตุนิทาน (Strong 2009, 24)

การก่อสร้างพระมหาสุปเจดีย์ เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลกและเป็นพื้นที่ในการเรียนรู้และทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา อันเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธรูปศาสนา สามารถเผยแผ่ธรรมได้อย่างกว้างขวาง มีความเป็นสากลที่สามารถรองรับความหลากหลายทั้งนิกาย เพศ วัย อายุ ชาติพันธุ์ สังคม และวัฒนธรรม ดังนั้นบทบาทความสำคัญของพระมหาสุปเจดีย์ จึงเป็นจุดตั้งพุทธประทีปที่ส่องสว่างอยู่กลางใจของทุกคน คือ เป็นจุดหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เอื้ออำนวยและช่วยเกื้อกูลให้หลุดพ้นจากความทุกข์ แล้วก่อเกิดอิสรภาพทางจิตวิญญาณ ที่ดูแลด้วยความสมณะ เรียบง่าย ละเอียดย วิจิตร และสงบเย็น ที่สื่อสารโดยตรงกับจิตอันประณีตในใจของแต่ละคน ซึ่งเป็นวิถีแห่งธรรมชาติชีวิต

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อทำความเข้าใจหาหลักคิดในการออกแบบพระมหาสุปเจดีย์จากหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยเป็นสถานที่เอื้อต่อมนุษย์ให้เข้าใจในธรรมชาติชีวิตของตน เพื่อการดำเนินชีวิตที่มีจุดหมายให้หลุดพ้นจากทุกข์
2. เพื่อวิเคราะห์หาหลักเกณฑ์ในการออกแบบพระมหาสุปเจดีย์ ให้เป็นศูนย์รวมจิตใจ เอื้อต่อการบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิตและการดำเนินชีวิต มีความเป็นสากลแก่พุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก

ขอบเขตของการศึกษา

1. ศึกษาในหลักของอริยมรรคมีองค์ 8 ที่ปรากฏอยู่ในหลักอริยสัจ 4 และได้สรุปลงมาเป็นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อเข้าใจในหนทางแห่งการพ้นทุกข์ที่สามารถสะท้อนหลักคำสอนให้เข้าไปสู่ในจิตใจของคนแต่ละคนได้
2. ศึกษาพื้นที่ในการรองรับการมาบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิตของพุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก
3. จะเป็นการศึกษาและวิเคราะห์เฉพาะเรื่องหลักคิดและเกณฑ์ในการออกแบบเท่านั้น ส่วนเรื่องของรูปแบบผู้ออกแบบสามารถนำหลักคิดและเกณฑ์ที่ค้นพบนี้ เพื่อนำไปใช้ในการออกแบบให้เหมาะสมและสอดคล้องตามสภาพของบริบท ทิศทาง สถานที่และเวลานั้น ๆ

ระเบียบวิธีศึกษาเชิงคุณภาพ

1. ศึกษาหลักหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยการค้นคว้าจากพระคัมภีร์ในชั้นปฐมภูมิ อันได้แก่ พระไตรปิฎก ในชั้นทุตติภูมิ อันได้แก่ ตำราวิชาการทั้งภายในประเทศและระดับนานาชาติ
2. ศึกษางานพระมหาสุปเจติยส์สำคัญต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางศึกษา
3. สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ
4. วิเคราะห์เกณฑ์ในการออกแบบพระมหาสุปเจติยส์ อันมีพื้นที่ทำกิจกรรมเกี่ยวเนื่องกับการบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิต และมีบทบาทความสำคัญเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก
5. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะในการศึกษาให้แก่ผู้สนใจศึกษาต่อไป

หลักธรรมทางพุทธศาสนา

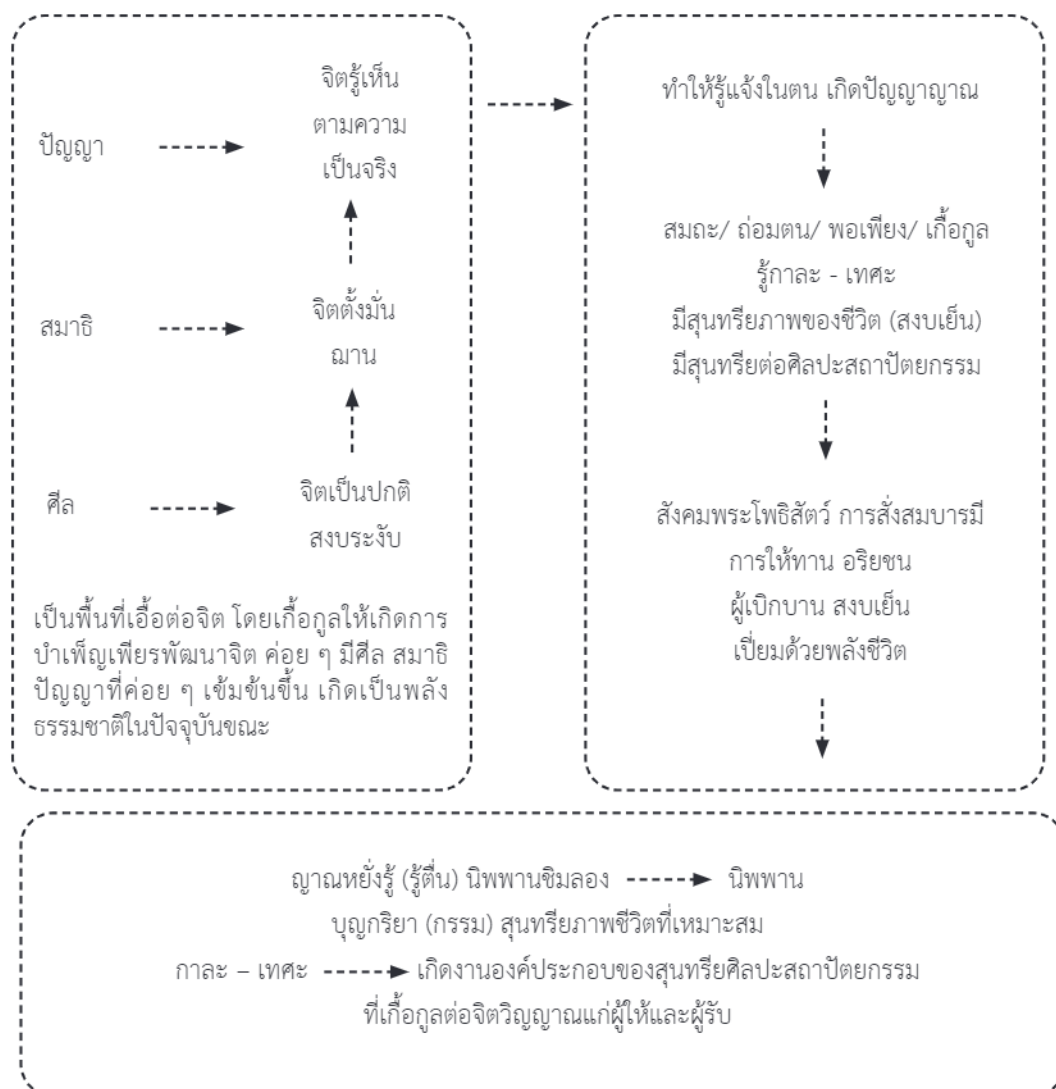
นับจากครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันการใช้ชีวิตของมนุษย์เรามีความหวัง ความต้องการ การแสวงหาสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เพื่อที่จะตอบสนองแรงปรารถนาต่าง ๆ และความโหยหาโดยหวังใจไว้เพื่อให้เกิดมีชีวิตที่สมบูรณ์มีความสุขและเบิกบาน แต่ความจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตของมนุษย์เราไม่เคยที่จะเข้าสู่ความสมบูรณ์ สุข และความสุขและเบิกบานได้เลย จนกระทั่งมีพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในโลกนี้ โดยมีเป้าหมายที่มุ่งตรงและชี้ตรงไปสู่ที่มาของความรู้สึกแรงปรารถนา สิ่งที่เห็น ที่ไปของสิ่งที่เห็น และความคิดที่ปรุงแต่งต่าง ๆ องค์ความรู้ที่มุ่งตรงไปวิเคราะห์ของเหตุปัญหทั้งปวงของความรู้สึกแรงปรารถนาและความนึกคิดล้วนมีที่มาจากชั้นที่ 5 (P.A. Payutto 2002A, 21 - 26) ที่มีอยู่ในชีวิตของมนุษย์เราเท่านั้นเอง

พระพุทธองค์ทรงเห็นวัฏจักรของชีวิตที่มีการแปรเปลี่ยนไปตามปัจจัยองค์ประกอบอยู่ตลอดเวลาไม่ได้มีความเป็นตัวตนแน่นอนสารอะไรอย่างแท้จริง นำไปสู่ความรู้ของการรู้อย่างละวาง ไม่ข้องแวะก่อให้เกิดจิตที่เป็นอิสระหลุดพ้นจากความโหยหา ทุกข์ทรมาน มีความสมบูรณ์ เบิกบานได้ ด้วยการเข้าถึงองค์ความรู้นี้ ต้องมีความหมั่นเพียรพัฒนาสติรู้เท่าทันจิต รู้เท่าทันในชั้นที่ 5 (P.A. Payutto 2002C, 27 - 42) เห็นความเป็นจริงในธรรมชาติ มีความเป็นไตรลักษณ์ (P.A. Payutto 2002D, 43 - 45) ที่สามารถรู้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งมีเหตุมีปัจจัยสำหรับการตั้งอยู่เป็นองค์ประกอบ แล้วก็จะแปรเปลี่ยนดับไปตามเหตุปัจจัยขององค์ประกอบ อันมีความต่อเนื่องเป็นไปตามลำดับอย่างนี้อยู่เสมอ สิ่งนี้คือ อิทัปปัจจยตา (P.A. Payutto 2002B, 55 - 80) เมื่อรู้เห็นและเข้าใจในปรากฏการณ์ดังกล่าว จิตจึงจะคลายจากความยึดถือในตัวของมันเองและหลุดพ้นความเป็นอิสระ สงบเย็น สมบูรณ์เต็มเปี่ยม และทรงพลัง

ดั่งที่ทุกชีวิตของมนุษย์พยายามแสวงหามาตลอด ที่เป็นองค์ความรู้ของความเป็นจริงแห่งธรรมชาติความรู้เรื่อง อริยสัจ 7 ความรู้เรื่องทุกข์ ความรู้เรื่องเหตุแห่งทุกข์ รู้ถึงการสิ้นทุกข์ อันทำให้จิตสมบูรณ์เบิกบานและรู้เรื่องหนทาง หรือวิธีการเพื่อให้พ้นจากทุกข์ ความรู้เรื่องการปฏิบัติให้พ้นทุกข์ ความรู้ในพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธองค์ ทรงมุ่งเน้นเพื่อการพ้นทุกข์โดยตรง

หลักคิดในการออกแบบพระมหาสถูปเจดีย์

1. หลักคิดที่ได้จากการศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนา อันเป็นแนวทางการในพัฒนาชีวิตและจิตวิญญาณ ที่พระพุทธองค์ทรงได้ให้แนวทางเอาไว้ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายทำให้หลุดพ้นจากทุกข์ จึงควรนำมาเป็นหลักในการสร้าง พุทธประติมากรรมพระมหาสถูปเจดีย์นี้ คือ หลักอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นมรรคาหรือทางแห่งการปฏิบัติไปสู่ความเจริญ ความประเสริฐหรืออริยะ เป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่นำไปสู่จุดหมายแห่งความดีงาม เป็นหนทางแห่งความชอบ

ภาพที่ 3 หลักคิดและแนวทางในการออกแบบพระมหาสถูปเจดีย์

(© Watcharaphong Chumduang 13/07/2019)

2. ความหมายของพระสตูปะเจติย พระมหาสตูปะเจติยได้มีการก่อสร้างกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล (Prince Damrong Rajanubhab 1975, 7 - 10) ความหมายของคำว่า สตูปะ คือ สะถูป เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤตว่า สตูปะ ภาษาอังกฤษใช้คำว่า STUPA ภาษาบาลีใช้ว่า ถูป แปลว่า เนินดิน ในหนังสือสัญลักษณ์แห่งพระสตูปะของ เอเดรียน สโนดกราส ได้พูดถึงมูลดิน หรือองค์ธาตุ คือ การเริ่มต้นของชีวิต จึงมีรูปทรงเหมือนกับไข่ (Snodgrass 1985, 84) หรือสิ่งก่อสร้างที่มีลักษณะเป็นรูปบาตรคว่ำหรือโอคว่ำ ก่อสร้างไว้สำหรับบรรจุอัฐิธาตุหรือสิ่งที่สมควรบูชาให้เป็นเครื่องระลึกถึง ยกตัวอย่างเช่น การบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าและพระธาตุของพระอรหันตสาวก เป็นต้น ส่วนคำว่า เจติย จากภาษาสันสกฤตว่า จิต หรือ จิ ภาษาอังกฤษใช้คำว่า CHAITYA มาจากคำว่า CHITA คือ จิตใจหรือจิต จึงอาจสรุปความได้ว่า เจติยเป็นพื้นที่แห่งการบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิต เพื่อให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง เจติยนี้รวมไปถึงวิหารและต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ด้วย แม้แต่พระพุทธรูปก็เป็นเจติยอย่างหนึ่ง (Sutta Pitaka Digha Nikaya 1927 - 1960, 76 - 81) พระมหาสตูปะเจติยจึงหมายถึง ศูนย์รวมของจิตใจ อันมีพื้นที่ปฏิบัติธรรมเพื่อการบำเพ็ญเพียรอบรมพัฒนาจิต เอื้อให้จิตสงบระงับ มีความตั้งมั่น และเอื้อให้เกิดปัญญาเพื่อการพ้นทุกข์

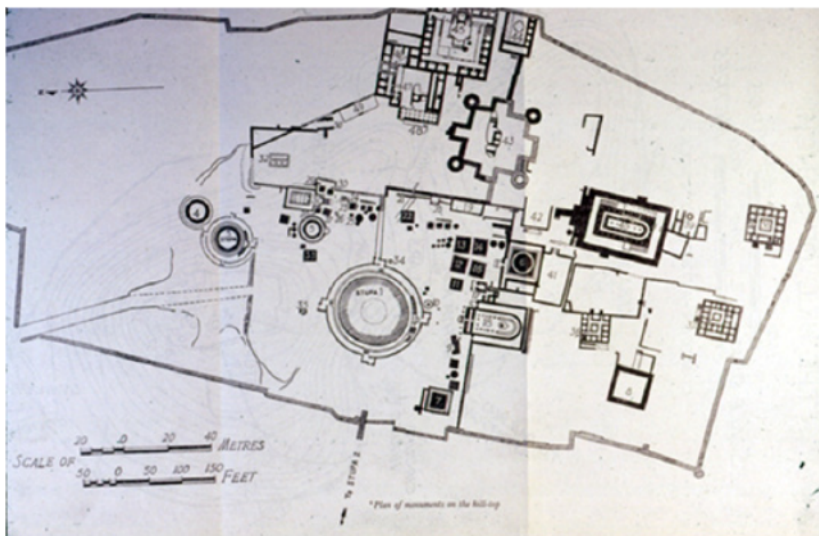
3. วัตถุประสงค์ของพระมหาสตูปะเจติย เป็นพุทธประสงค์และเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีการก่อสร้างกันมาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ ดังเช่น เมื่อครั้งที่พระสารีบุตรผู้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวานิพพาน หลังจากทำฌาปนกิจเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าก็ยังทรงรับสั่งให้พระจุนทะและคณะสร้างเจติยเพื่อบรรจุพระธาตุของพระสารีบุตรส่วนหนึ่งไว้ที่ประตูพระเชตะวัน เมืองสาวัตถี และอีกส่วนหนึ่งให้สร้างสตูปะเจติยบรรจุไว้ที่เมืองนาลันทาบ้านเกิด (Sutta Pitaka Digha Nikaya 1927 - 1960, 87 - 90) พระสตูปะเจติยจึงเป็นสิ่งที่ก่อสร้างที่ได้บรรจุประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และพระอรหันตธาตุ เอาไว้สำหรับเป็นนิมิตหมาย มักจะตั้งอยู่ในสถานที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน คือ มักจะตั้งอยู่ตามสี่แยกกลางชุมชน อยู่ใกล้แหล่งเห็นเด่นชัด อยู่ในที่เนินเขาหรือบนภูเขา เป็นต้น เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ศูนย์กลางของชุมชน และยังเป็นพื้นที่เอื้อให้คนปฏิบัติธรรมบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิต หรือที่เรียกว่ามณฑลศักดิ์สิทธิ์ของจิตวิญญาณ และมีความสลับปะของชีวิต คือ ความสบายกาย สบายใจ สงบ ร่มรื่น เป็นต้น

4. พัฒนาการของพระมหาสตูปะเจติย

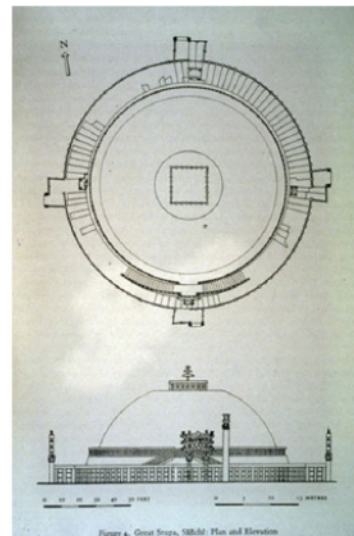
4.1 พระมหาสตูปะเจติยสาญจี ประเทศอินเดีย พระสตูปะเจติยที่ยังมีหลักฐานทางสถาปัตยกรรมปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันและมีอายุเก่าแก่ที่สุดองค์หนึ่งของโลก คือ สตูปะเจติยในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชที่เมืองสาญจี ประเทศอินเดีย ดังภาพที่ 4 จะเห็นความเป็นจุดศูนย์กลางจักรวาล จุดกำเนิดของชีวิต (Snodgrass 1985, 156) หรือจุดของการเกิดปรากฏที่มาจากเหตุปัจจัยของการปรากฏ ถ้าเรามองลึกลงไปทีละสภาวะใดสภาวะหนึ่ง จุดของปรากฏก็เป็นคล้ายดังต้นกำเนิดหนึ่งในหลาย ๆ ต้นกำเนิดของปรากฏการณ์ทางสภาวะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และเส้นรัศมีที่พุ่งออกมาจากจุดศูนย์กลาง หรืออาจเรียกได้ว่า เป็นเส้นแกนจักรวาลที่เชื่อมวงกลมต่าง ๆ ที่ขยายออกมาจากจุดศูนย์กลาง ซึ่งคือวงของภพภูมิ อันหมายถึงสภาวะของการรับรู้ของเราทั้งหลายเส้นแกนนี้เรียกอีกอย่างว่า แสงแห่งปัญญาในการรับรู้ที่จะเข้าใจระบบความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ทางสภาวะต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน อันหมายถึงความเข้าใจระบบความสัมพันธ์ในการกำเนิดหรือการเกิดขึ้นของสรรพสิ่งและในมิติ

การสัมผัสรับรู้ทางกายภาพและทางอารมณ์ เป็นมณฑลภายนอกและมณฑลภายใน เป็นมิติทางโลกียธรรม คือ มิติทางการปรากฏหรือทางสัมผัส หรือมิติทางสมมติบัญญัติ ที่มุ่งไปสู่ความเข้าใจในมิติทางโลกุตระธรรม คือ มิติทางปัญญาญาณ หรือที่เรียกกันว่ามณฑลศักดิ์สิทธิ์ พุทธภูมิ หรือนิพพานภูมิ (Somdet Phra Sangharaj Phra Nyanasamvara 2009, 132) โดยอาศัยอริยมรรคมีองค์ 8 หนทางแห่งการพ้นทุกข์ที่สรุปย่อเป็นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป้าหมายอันสูงสุดของการมีชีวิตที่มีความรู้ ตื่น และเบิกบาน จนข้ามพ้นจากห้วงของความทุกข์ทั้งปวงไปได้

A

B

ภาพที่ 4 แผนผัง (A) และแปลน (B) ของพระมหาสถูปเจดีย์สาญจี ที่ประเทศอินเดีย

(source: Database of the digital library picture of Mom Chao Suphattharadit Ditsakun 2020, online)

ภาพที่ 5 พระสถูปเจดีย์สาญจีที่ประเทศอินเดีย รูปทรงแสดงเรื่องจุดศูนย์กลางจักรวาล คือ ความเป็นศูนย์กลางจิตใจ อันมีพระบรมสารีริกธาตุเป็นนิมิตหมาย เป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ และมีความสัปปายะ พื้นที่จึงมีความสะอาด สว่าง สงบ

(© Watcharaphong Chumduang 20/12/2017)

จากภาพที่ 5 จะเห็นการลำดับเข้าถึงองค์พระมหาสฤปเจดีย์ที่สาญจี จากลำดับการใช้พื้นที่ทางสถาปัตยกรรมกับการเชื่อมโยงเข้าสู่หลักสี่ล สมมติ ปัญญา โดยด้านรอบนอกสุดขององค์พระมหาสฤปเจดีย์เป็นลานดินที่สะอาด บริสุทธิ์ มีต้นไม้ให้ความสงบร่มรื่นทำให้จิตรับรู้ถึงสงบเย็น เป็นจิตที่มีศีล จากนั้นเป็นพื้นที่ลำดับถัดไปด้านในด้วยการเดินเข้าไปพื้นที่ในรั้วอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งจะช่วยแบ่งพื้นที่จากภายนอกที่สับสน วุ่นวาย เพื่อให้จิตมีสมาธิ ตั้งมั่น ไม่วอกแวกกับสิ่งแวดล้อมภายนอก จากนั้นมีทางขึ้นไปสู่พื้นที่ของระเบียงชั้นสอง ทางเดินรอบองค์พระมหาสฤปเจดีย์ ทำให้เกิดเดินเวียนรอบองค์ระฆัง เพื่อให้เห็นตนเองกับธรรมชาติแวดล้อมสายลม แสงแดด และท้องฟ้า เพื่อให้จิตรับรู้การเปลี่ยนแปลงภายนอก แล้วให้น้อมนำเข้าสู่การพิจารณาภายใน คือการมีปัญญาญาณในตนเอง ให้รู้เห็นตามความเป็นจริง รับรู้อย่างเท่าทันของการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งใด ๆ ควรละวางตนเองในที่สุด

4.2 พระมหาสฤปเจดีย์อุปาราม ที่ประเทศศรีลังกา จากการก่อสร้างพระสฤปเจดีย์สาญจีในประเทศอินเดียแล้วก็ได้มีพัฒนาการของการก่อสร้างพระสฤปเจดีย์ที่ประเทศศรีลังกา ซึ่งมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกับสฤปเจดีย์ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช คือ สฤปเจดีย์ที่เมืองอนูราชปุระ ได้แก่ พระสฤปเจดีย์อุปาราม พระสฤปเจดีย์รุวันเวลิยาหรือพระสฤปเจดีย์สุวรรณมาลิก ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งราชบุตรบวชเป็นภิกษุ ชื่อพระมหินทระเถระ ได้เดินทางมาเผยแผ่พุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา ทำให้ชาวศรีลังกามานับถือพุทธศาสนาอย่างแพร่หลาย (Prince Damrong Rajanubhab 1975, 81) ในรูปทรงของพระสฤปเจดีย์ยังสื่อถึงความเป็นศูนย์กลาง มีความหมายทั้งในแง่ของจุดเริ่มต้นและจุดสุดท้ายที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องหวนคืนกลับมา คือมีการเคลื่อนที่อยู่สองทิศทาง ตามเส้นรัศมีที่พุ่งออกมาจากจุดศูนย์กลางและพุ่งกลับเข้าไปสู่จุดศูนย์กลาง คือการเคลื่อนที่เป็นวงรอบของการเกิดดับ ตั้งอยู่ และดับไป อันไม่มีที่สิ้นสุด เกิดเส้นรอบวงใหม่ ๆ ต่อไปอีก เป็นจุดตั้งเส้นที่เชื่อมเป็นวงของภพภูมิ เป็นระบบของธรรมชาติที่มีการขยายตัวและยุบตัว อาจเปรียบได้กับระบบการหายใจหรือระบบการทำงานของหัวใจของทุกชีวิต เหมือนกับเป็นเส้นแกนที่เชื่อมลมหายใจในร่างกายเรา คือ กระแสของธรรมชาติชีวิต หรือปัญญาญาณในการดำเนินชีวิต (Snodgrass 1985, 74)

A

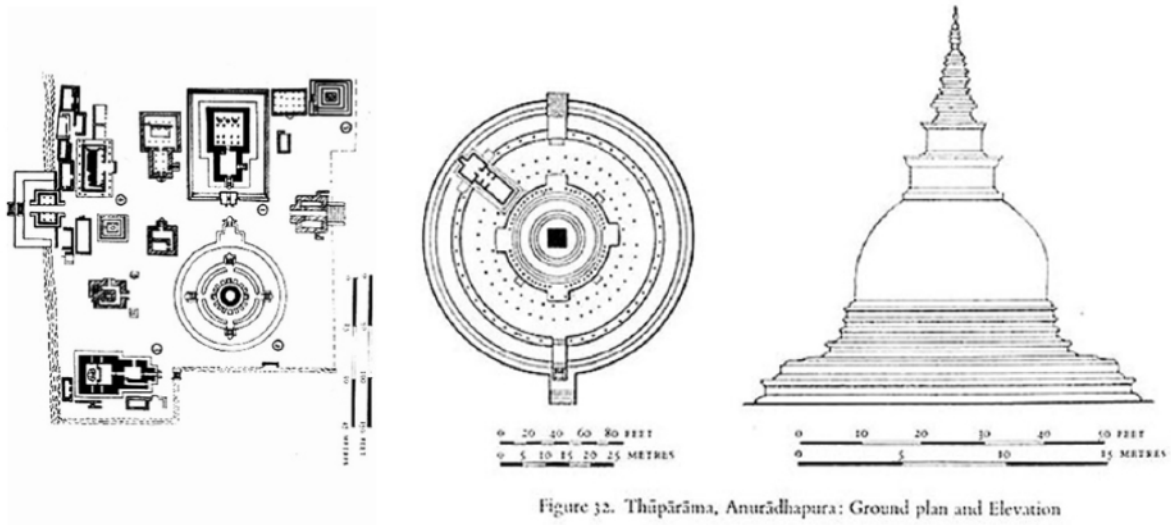
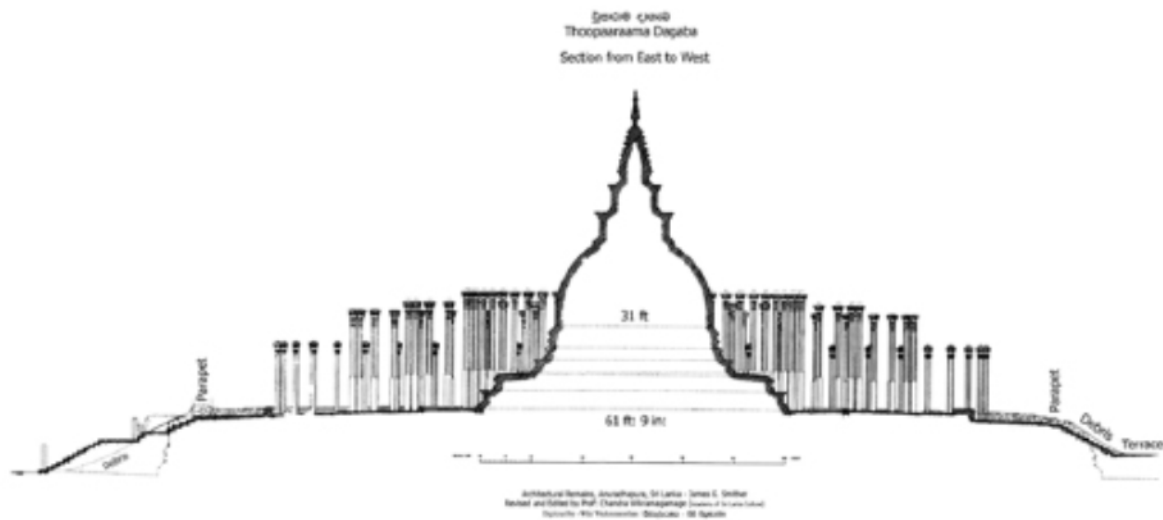
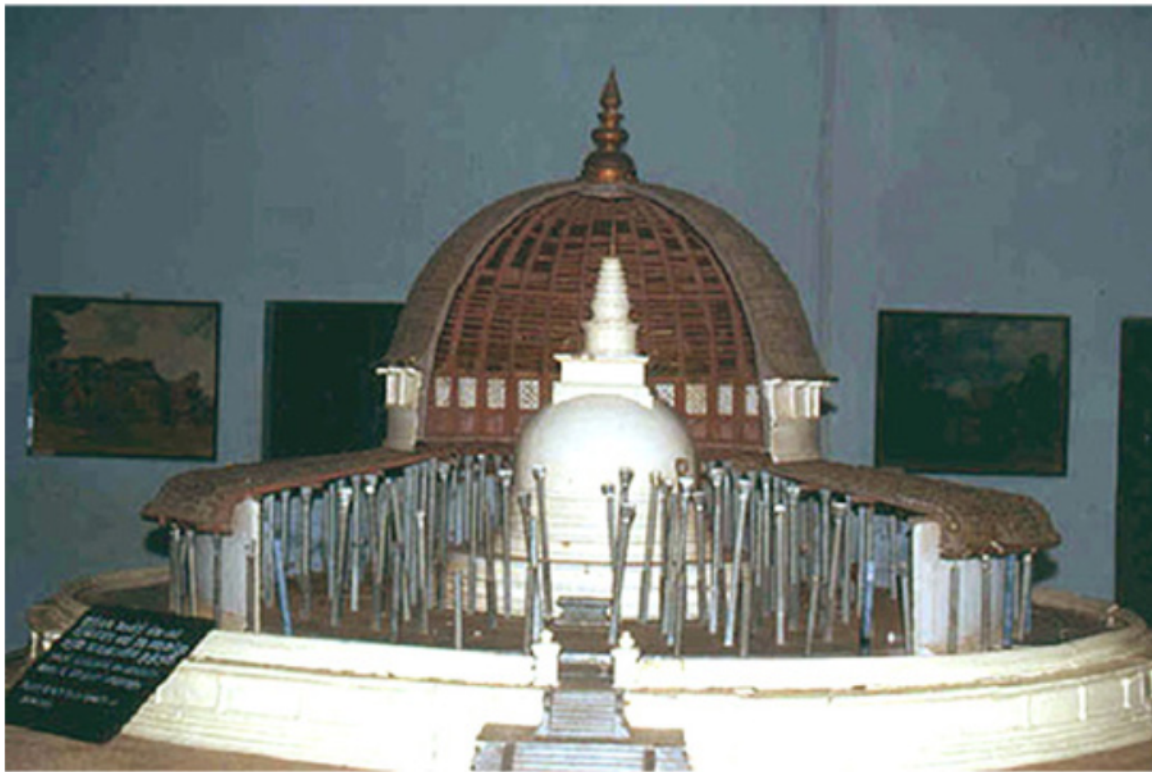

Figure 32. Thāpārāma, Anurādhapura: Ground plan and Elevation

B

ภาพที่ 6 ผังบริเวณ แพลน รูปด้าน (A) และรูปตัด (B) ของพระมหาสถูปเจดีย์อุปัราวมที่ประเทศศรีลังกา
(source: Database of the digital library picture of Mom Chao Suphattharadit Ditsakun 2020, online)

ภาพที่ 7 ลักษณะในอดีตที่มีหลังคาคลุม

(source: Database of the digital library picture of Mom Chao Suphattharadit Ditsakun 2020, online)

ภาพที่ 8 ลักษณะปัจจุบันของพระมหาสถูปเจดีย์อุบลาราม

(© Watcharaphong Chumduang 12/7/2018)

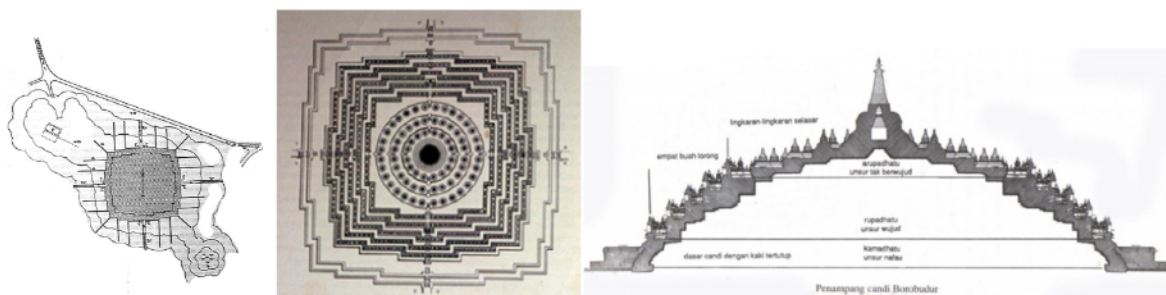
จากภาพที่ 6 มีลำดับการเข้าถึงพื้นที่จากพื้นที่สัปปายะที่ร่มรื่น มีพื้นที่สีเขียว และต้นไม้ใหญ่ ที่ให้ความร่มรื่น อยู่โดยรอบองค์พระสถูปเจดีย์เพื่อเอื้อให้จิตสงบเย็น มีสติ มีสมาธิตั้งมั่น รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ มีปัญญา จากนั้นจะมีการเดินขึ้นไปอีกระดับหนึ่งและมีรั้วล้อมรอบ เพื่อเข้าสู่มณฑลศักดิ์สิทธิ์ โดยมีเสาเรียง อยู่รอบ ๆ ลานขนาดใหญ่และมีทางเดินล้อมรอบ ลักษณะในอดีตของพระสถูปเจดีย์อุปรามนั้น จะมีหลังคาคลุม ทั้งทางเดินรอบและองค์พระสถูปเจดีย์ (ภาพที่ 8 ทางด้านบน) เพื่อให้การลำดับเข้าถึงพื้นที่จากด้านนอก ที่มีแสงสว่างจ้า ค่อย ๆ เดินเข้าสู่พื้นที่ด้านในนั้นค่อย ๆ มีแสงที่ลดลง สลัวลงไป และมีดลง เพื่อเอื้อให้จิตค่อย ๆ สงบระงับ จิตค่อย ๆ มีสมาธิตั้งมั่น และค่อย ๆ เข้าสู่พื้นที่อย่างมีสติทุกอย่างก้าว ให้รู้สึกตัวในปัจจุบันขณะจะมีเพียง แสงที่ลอดผ่านคอสองของโครงสร้างหลังคาเท่านั้น ที่ตกกระทบลงบนองค์ระฆังพระสถูปเจดีย์ เพื่อให้จิต รู้เห็นตามความเป็นจริง อันเป็นนิมิตหมายของจิตที่เป็นโพธิปัญญาในที่สุด เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยว เป็นศูนย์รวมจิตใจ ในการพัฒนาจิตตามระบบของธรรมชาติชีวิต และเพื่อเป็นหนทางแห่งการพ้นทุกข์หรือมรรควิถีสองของพระพุทธองค์ ส่วนลักษณะของสภาพปัจจุบัน (ภาพที่ 9 ทางด้านล่าง) มณฑลศักดิ์สิทธิ์จะมีลักษณะโล่ง ไร้รั้วธรรมชาติแวดล้อม แสงแดด สายลม สายฝน เพื่อเอื้อให้จิตได้มีสติในปัจจุบันขณะและให้จิตสงบเย็น มีทางเดินรอบ ๆ ที่เรียบ สะอาด สว่าง สงบ เพื่อให้จิตสงบ ตั้งมั่นและเพื่อให้รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ อันมีนิมิตหมายเป็นองค์ พระสถูปเจดีย์ เป็นศูนย์กลางและเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ ส่วนพระสถูปเจดีย์ในประเทศอื่น ๆ ก็มีพัฒนาการ มาจากต้นแบบของพระสถูปเจดีย์ที่ประเทศอินเดีย และพระสถูปเจดีย์ที่ประเทศศรีลังกาด้วยเช่นกัน ซึ่งแต่ละ ประเทศก็ได้มีการปรับเปลี่ยนและประยุกต์ลักษณะจากต้นแบบ จนมีรูปแบบสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบท ของพื้นที่ และมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง ยกตัวอย่างเช่น พระสถูปเจดีย์ชเวดากองที่ประเทศเมียนมาร์ พระสถูปเจดีย์บุโรพุทโธที่ประเทศอินโดนีเซีย พระสถูปเจดีย์สวามิภูวนาถที่ประเทศเนปาล และพระบรมธาตุ ที่วัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชของประเทศไทย เป็นต้น

ภาพที่ 9 พระมหาสถูปเจดีย์วันเวลิสยาหรือพระสถูปเจดีย์สุวรรณมาลิก ประเทศศรีลังกา เป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ทางจิตวิญญาณ คือ มีผู้มาปฏิบัติธรรมอยู่รอบ ๆ องค์พระสถูปเจดีย์

(© Watcharaphong Chumduang 13/7/2018)

4.3 พระมหาสถูปเจดีย์บุโรพุทโธ ที่ประเทศอินโดนีเซีย เป็นพระสถูปเจดีย์ที่มีระเบียบเป็นชั้นลดหลั่นกัน (Snodgrass 1985, 33) ได้เปรียบพุทธสถานนี้เหมือนมณฑลจักรวาล แบ่งตามลำดับชั้นของฐานแทนความหมายของการปฏิบัติ รูปภูมิ และอรูปภูมิ ชั้นกามภูมิ ได้แก่ ส่วนฐานชั้นล่างสุดเป็นฐานบัว บริเวณฐานเชิงแกะสลักภาพเล่าเรื่องเป็นภาพปูน เล่าถึงชีวิตปุณณที่กำลังซบเซาขึ้นทากัน ซึ่งถือว่ายังลุ่มหลงอยู่ในกิเลส คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ชั้นรูปภูมิ ได้แก่ ส่วนฐานที่ซ้อนกันขึ้นเป็น 5 ชั้น รอบฐานมีลักษณะเป็นระเบียบมีทางเดินล้อมรอบ ตัวระเบียงล้อมรอบด้วยกำแพงสูงประดับด้วยภาพสลักนูนว่าด้วยเรื่องชาดกและอวทาน พุทธประวัติจากคัมภีร์ ลลิตวิสตรภาพแสงหาโพธิญาณของพระสุชนจากคัมภีร์คันธะวาทาในอวตงสกุตร ลักษณะหน้าของบุคคลในภาพแสดงอิทธิพลศิลปะอินเดียหลังสมัยคุปตะ ส่วนภาพแกะสลักรูปพระโพธิสัตว์มีเศียรพระพักตร์และเครื่องประดับคล้ายกับที่พบในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี บนยอดกำแพงระเบียงแต่ละชั้นมีพระพุทธรูปประดับในซุ้ม หมายถึงพระชยานิพุทเจ้าใน 4 ทิศ คือ ทิศตะวันออกมีพระอักโขภะปางมารวิชัย ทิศตะวันตกมีพระอมิตาภะปางสมาธิ ทิศใต้มีพระรัตนสัมภะปางประธาน ทิศเหนือมีพระอมโฆสัทธิะปางประธานอภัย ชั้นในรูปธาตุแทนความหมายของการบำเพ็ญเพียรเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงของพระตถาคต ชั้นอรูปภูมิ ได้แก่ ส่วนยอดบนสุดประกอบด้วยฐานระเบียงวงกลม 3 ชั้น แต่ละชั้นมีพระเจดีย์ทรงกลมองค์ระฆังเจาะรูสี่เหลี่ยมภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา ชั้นที่ 1 ของฐานระเบียงวงกลมประกอบด้วยพระสถูป 32 องค์ ชั้นที่ 2 มีพระสถูป 24 องค์ ชั้นที่ 3 มีพระสถูป 16 องค์ และชั้นที่ 3 บนสุด ตรงกลางมีพระเจดีย์องค์ใหญ่ลักษณะที่บ่งชี้หมายถึงพระอาทิตย์ผู้สร้างโลก ชั้นอรูปภูมินี้ไม่มีภาพแกะสลักเนื่องจากเป็นชั้นแห่งการหลุดพ้น คือ การเข้าสู่พระนิพพาน เป็นชั้นที่มนุษย์ได้บรรลุพระอรหันต์เป็นโลกุตระไม่ติดยึดอยู่ในโลกียสุข และในชั้นนี้มนุษย์ได้ถูกสะท้อนภาพออกมาเป็นชั้นกลม ๆ แบ่งออกเป็น 4 ชั้น คือ อากาสาณัญญาตนะ วิญญาณัญญาตนะ อากิณญัญญาตนะ และเนวสัณญานาณัญญาตนะ (Mongkolpradit 2019, 445)

ภาพที่ 10 ผังบริเวณ แพลน และรูปตัด (ตามลำดับ) ของพระมหาสถูปเจดีย์บุโรพุทโธที่ประเทศอินโดนีเซีย
(source: Database of the digital library picture of Mom Chao Suphattharadit Ditsakun 2020, online)

จากภาพที่ 10 มีลำดับการใช้งานของจิตภูมิ อันประกอบด้วย กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ และโลกุตตรภูมิ ทั้ง 4 ภูมิ จะเชื่อมโยงพื้นที่เพื่อเอื้อให้จิตมีความสงบระงับ จิตมีศีล เอื้อให้จิตมีความตั้งมั่น จิตมีสมาธิ และเอื้อให้จิตได้รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติ จิตมีปัญญาจะมีการพัฒนาจิตที่ค่อย ๆ เข้มข้นขึ้น โดยลำดับการใช้งานจากพื้นที่ที่มีความสลับปะย ะ มีความร่มรื่น สะอาด เพื่อให้จิตสงบเย็นเตรียมตัวเข้าสู่พื้นที่ของมณฑลธรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีพื้นที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต จากจิตของปุถุชนสู่จิตของอริยชนผู้จิตใจที่ตั้งงาม ด้วยจิตที่สงบตั้งมั่นมีศีลสมาธิ โดยมีพื้นที่ทางเดินรอบระเบียงขึ้นไปเป็นชั้น ๆ มีการรับรู้ทางการเห็นภาพแกะสลักเรื่องราวต่าง ๆ จากเรื่องราวของทางโลกียะจนเข้าสู่เรื่องราวทางโลกุตตรธรรม จากนั้นจะเข้าสู่พื้นที่ที่เป็นนิมิตหมาย เป็นพื้นที่ศูนย์รวมจิตใจ เอื้อให้จิตของผู้ที่ได้เข้าไปใช้งานในพื้นที่ได้รู้เห็นตามความเป็นจริง มองเห็นทิวทัศน์ได้โดยรอบ ได้รับรู้และสัมผัสกับธรรมชาติแวดล้อม แสงแดด สายลม สายฝน เอื้อให้จิตมีสติรับรู้ในปัจจุบันขณะ เป็นจิตขั้นที่รู้เห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิต หรือเรียกว่าจิตที่มีปัญญา คือ จิตของพุทธะ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ที่สะอาด สว่าง สงบเย็น และเป็นอิสระ

ภาพที่ 11 ลักษณะของพระมหาสถูปเจดีย์บุโรพุทโธ ที่ประเทศอินโดนีเซีย
(© Watcharaphong Chumduang 12/7/2018)

จากภาพที่ 11 ลักษณะของพระมหาสถูปเจดีย์บุโรพุทโธ ในปัจจุบันที่มีความสลับปะย ะสบายกาย และสบายใจ พร้อมรองรับผู้คนทั่วโลก ทั้งชาวพุทธศาสนิกชนและคนทั่วโลก ทั้งผู้ที่นับถือศาสนาอื่น ๆ ทุกเพศ ทุกวัย และทุกภาษา มีรูปทรงย่อมุม เพื่อเอื้อให้จิตตั้งมั่น มีสมาธิ ไม่วอกแวก และสามารถเดินต่อเนื่องกันไปได้จนครบรอบในแต่ละชั้น รูปแบบของพระพุทธรูปที่มีปางแต่ละทิศ เพื่อเอื้อให้จิตมีศีล สมาธิ และสติเอื้อให้เกิดการรับรู้ในปัจจุบันขณะ ให้เข้าใจบริบทธรรมชาติแวดล้อม ทิศทาง สถานที่ เวลา และกิจกรรม พระสถูปเจดีย์ทรงกลมฐานบัวเป็นตัวแทนของจิตที่มีศีล สมาธิ ปัญญา บ่งบอกถึงการรู้ การตื่น และการเบิกบาน เปิดเผยสภาวะธรรม พระพุทธรูปที่ซ่อนอยู่ในองค์พระสถูปเจดีย์น้อยเหล่านั้น ร่ายล้อมพระมหาสถูปเจดีย์ใหญ่ตรงใจกลาง อันเป็นสัญลักษณ์บนยอดสุดของบุโรพุทโธ เป็นจักรวาลจิต ศูนย์รวมจิตใจของเราทุกคน และเป็นการปฏิบัติอบรมพัฒนาจิตด้วยศีล สมาธิ ปัญญาญาณหยั่งรู้ก็จะเกิดขึ้นในที่สุด อันเป็นแก่นธรรม พุทธะ และทั้งหมดของสภาวะคือมหาไวโรจนามิตตาปะพุทธะ เป็นมหาสุญญตา ความว่างแห่งความว่าง สุญญตา คือ ความว่างจากกิเลสสว่างจากความยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นของเรา เป็นตัวเรา ข้อปฏิบัติทั้งหลายทั้งปวง ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นไปเพื่อสุญญตา เพราะถ้ามีความยึดมั่นถือมั่นทำให้ปฏิบัติศีลไม่ได้ มีสมาธิไม่ได้ มีปัญญาไม่ได้ การปฏิบัติทั้งหมดเป็นไปเพื่อความไม่ยึดมั่นถือมั่นศีลก็เป็นไปเพื่อไม่ยึดมั่นถือมั่นเรื่องไม่ตีต่าง ๆ สมาธิก็หยุดยึดมั่นถือมั่นเสียด้วยบังคับมั่นไว้ด้วยวิธีที่เป็นสมาธิปัญญาก็ฉลาดรู้เท่าทันจนไม่ยึดมั่นถือมั่น

จากการศึกษาพัฒนาการของพระมหาสุปสาณูจิที่ประเทศอินเดีย พระมหาสุปสาณูปารามที่ประเทศศรีลังกา และพระมหาสุปเจตีย์บุโรพุทโธที่ประเทศอินโดนีเซีย ผู้เขียนจึงจะขอสรุปเรื่องพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมกับการเชื่อมโยงเข้าสู่หลักศีล สมาธิ ปัญญา ได้ว่า ประการที่หนึ่ง คือ มีพื้นที่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ อันมีนิมิตหมายเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ อยู่บริเวณศูนย์กลางของชุมชน เพื่อการเข้าถึงได้อย่างสะดวกและเห็นตามความเป็นจริงของธรรมชาติชีวิตได้อย่างชัดเจน ประการที่สอง คือ มีมณฑลศักดิ์สิทธิ์ของจิตวิญญาณ คือ การสื่อสารกับธรรมชาติจิตที่ละเอียดประณีตในใจคน อันเป็นสถานที่เอื้อต่อการบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิตที่ค่อย ๆ เอื้อให้จิตเกิดความสงบ ราบรื่น มีสติ เกิดความตั้งมั่นมีสมาธิ และเกิดปัญญาญาณได้ โดยมีพื้นที่เอื้อต่อจิตให้เกิดสติ มีการรับรู้สภาวะในปัจจุบันขณะที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสถานที่ ทิศทาง ฟ้า ดิน ฤดูกาล และเวลา และประการที่สาม คือ มีความเป็นสัปปายะ สบายกาย สบายใจ สงบร่มรื่น มีพื้นที่ที่น้อมนำให้ทุกคนเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันเป็นจำนวนมาก ให้คนได้สัมผัสและกลมกลืนกับธรรมชาติ ทำให้เข้าใจความสมณะ เรียบง่าย ถ่อมตน สงบเย็นเหมาะสมและสอดคล้องกับทุกชีวิต

แนวทางในการออกแบบพระมหาสุปเจตีย์ จากการศึกษาในเรื่องของหลักธรรมทางพุทธศาสนา และหลักคิดในการออกแบบพระมหาสุปเจตีย์ จึงได้ทำการวิเคราะห์แนวทางในการออกแบบพระมหาสุปเจตีย์ จนได้ผลของการศึกษาที่ออกมาดังนี้

1. ควรเป็นพื้นที่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ อันมีนิมิตหมายเป็นที่ยึดเหนี่ยว และเป็นจุดรวมของจิตใจ จึงมีพื้นที่ในลักษณะที่เป็นศูนย์กลางและมีบริเวณรอบ ๆ เป็นลักษณะของพื้นที่ที่ถูกออกแบบมาอย่างพิเศษ เพื่อให้เกิดความสงบตั้งมั่นได้ง่าย และเป็นแนวทางแห่งพุทธะให้เกิดปัญญาเพื่อการพ้นทุกข์ ในที่นี้มีองค์พุทธประทับมหาสุปเจตีย์ เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจที่มีคุณค่าสำคัญ อันเป็นพื้นที่ที่สื่อสารกับธรรมชาติของจิตที่มีความละเอียดประณีต สงบสุข จะมีความสว่าง เป็นจิตที่มีปัญญารู้เห็นตามความเป็นจริงในปัจจุบันขณะ ดังนั้น สถาปัตยกรรมที่รองรับจึงต้องงดงาม มีความละเอียด วิจิตร ประณีต บรรจง เพื่อสื่อถึงความอิสระ เบาสบาย และเบิกบานด้วยเช่นกัน

2. ควรเป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ของจิตวิญญาณ คือ การสื่อสารกับธรรมชาติจิตที่ละเอียดประณีตในใจคน เป็นพื้นที่ที่มีความสะอาด สว่าง สงบ มีลักษณะรูปทรงที่สงบนิ่ง เป็นรูปทรงทางเรขาคณิต เช่น รูปทรงสามเหลี่ยม รูปทรงสี่เหลี่ยม รูปทรงกลม เป็นต้น ควรเป็นรูปทรงที่โอบล้อมและมีการลำดับการใช้งานของพื้นที่ เพื่อสื่อถึงลำดับของจิตที่มีการบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิตที่ค่อย ๆ ให้เกิดปัญญาญาณ โดยออกแบบให้พื้นที่ดังกล่าวให้ร่มรื่น สงบเย็น เพื่อเอื้อให้จิตธรรมได้ง่ายขึ้น เอื้อต่อการเกิดสมาธิ มีความสงบตั้งมั่นในปัจจุบันขณะ จึงออกแบบพื้นที่ตามทิศทางและในวิถีของธรรมชาติ อันมีความสัมพันธ์และกับเวลา พื้นที่ตั้ง และลักษณะของท้องถิ่น และควรเป็นพื้นที่เอื้อต่อจิตให้เกิดสติ ที่เกิดจากสภาวะความเข้าใจระลึกรู้ มีการรับรู้สภาวะในปัจจุบันขณะ เช่น การรับรู้เรื่องการเห็น การได้กลิ่น การได้ยิน เป็นต้น ซึ่งควรเป็นพื้นที่เพื่อเอื้อต่อจิตให้เกิดความสงบ ควบคุมกิจกรรม และการเชื่อมต่อพื้นที่มีพลวัตหรือมีพลังเคลื่อนไหวที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสถานที่ ทิศทาง ฟ้า ดิน ฤดูกาล และเวลา มีวิถีชีวิตที่อยู่ร่วมกัน อย่างเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ มีความเป็นอิสระ สุข และสงบเย็น

3. **ควรเป็นพื้นที่ที่มีความสลับปะของชีวิต** คือ การเอื้อให้เกิดความสบายกาย สบายใจ สงบร่มรื่น มีพื้นที่ที่น้อมนำให้ทุกคนเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันเป็นจำนวนมาก ให้คนได้สัมผัส และกลมกลืนกับธรรมชาติ ในความเป็นปัจจุบันขณะ เช่น มีพื้นที่ได้ร่มเงาไม้ใหญ่ พื้นที่ของแหล่งน้ำ สระน้ำขนาดใหญ่ เพื่อช่วยจิตสงบระงับ เอื้อต่อการบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิต และมีโปรแกรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับจิตวิญญาณในโครงการ คือ พื้นที่ส่วนการบรรยายธรรม ฟังธรรม ปฏิบัติธรรม สวดมนต์ นั่งสมาธิ เดินจงกรม และส่วนของการเดินเข้าไปกราบ นมัสการพระบรมสารีริกธาตุ เป็นต้น

บทสรุป

ผลการศึกษา จากการศึกษาในเรื่องของหลักธรรมทางพุทธศาสนา จนมาถึงการวิเคราะห์เรื่องหลักคิดและเกณฑ์ ในการออกแบบพุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ จึงสรุปได้ว่า พุทธประทีปมหาสถูปเจดีย์ เป็นนิมิตหมายแห่งโพธิปัญญา ดุจดั่งพุทธประทีปที่ส่องสว่างอยู่กลางจิตใจของผู้คนในปัจจุบันขณะ อันเป็นหลักในการดำเนินชีวิต โดยก่อให้เกิด ความรู้สึกเป็นอิสระ เบิกบาน สงบเย็น เป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ของจิตวิญญาณ คือ การสื่อสารกับธรรมชาติจิต ที่ละเอียดประณีตในใจคน และเป็นสถานที่เอื้อต่อการบำเพ็ญเพียรพัฒนาจิตให้เป็นปกติ สงบระงับ มีความตั้งมั่น แล้วค่อย ๆ ทำให้เกิดปัญญาญาณ โดยมีลักษณะของพื้นที่ที่ค่อย ๆ ขยายแผ่ออกมาเป็นลักษณะของวงรอบขึ้น ที่เอื้อต่อจิต มีความร่มรื่น เพื่อทำให้จิตสงบเย็นและเบิกบาน มีสติสอดคล้องกับบริบทของสถานที่ ทิศทาง ฟา ดิน ฤดูกาล เวลา และกิจกรรม มีความสมณะ เรียบง่าย และความสลับปะ คือ มีความสบายกาย สบายใจกับทุกชีวิต ความเป็นสากล และความเป็นพื้นถิ่นขององค์ประกอบต่าง ๆ มีพื้นที่ที่มีความเหมาะสมและความสอดคล้อง กับความหลากหลายทั้งนิกาย เพศ วัย อายุ ชาติพันธุ์ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นองค์รวมแห่งธรรมชาติ ของทุกชีวิต คือ หลักธรรมทางพุทธศาสนา อันเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นภาษาสากลที่สื่อสารกับจิตของพุทธศาสนิกชน และคนทั่วโลกที่มีความละเอียด ประณีต วิจิตร บรรจง สะอาด สว่าง และสงบ

พื้นที่ทางสถาปัตยกรรม

1. **พื้นที่ของนิมิตหมาย** คือ พื้นที่ประดิษฐานพระสารีริกธาตุและอรหันตธาตุ เพื่อให้จิตได้ยกระดับของการมีจิต ที่ตั้งมั่น สมาธิ และฌาน เพื่อเข้าสู่ปัญญาญาณแห่งความรู้แจ้ง ในการสื่อสารกับพื้นที่ปริยัติ พื้นที่ปฏิบัติธรรม พื้นที่ในการกราบสักการะพระสารีริกธาตุและอรหันตธาตุ อันเป็นเป้าหมายต่อการสร้างสลับปะสถานอันเป็น มณฑลศักดิ์สิทธิ์ที่เอื้อและให้พลังต่อจิตวิญญาณ ต่อความนึกคิด ต่อกายวาจา อันให้เกิดสันติสุข สงบเย็น เบิกบาน เพราะการมีสมาธิ ศีล และปัญญาแห่งการรู้แจ้ง ในวินาทีที่ได้กราบตรงหน้าพระบรมสารีริกธาตุ บางคนอาจจะ ได้สัมผัสปัญญาญาณอันสุขสว่างในตนเพียงเศษเสี้ยวของวินาที แต่ก็เศษเสี้ยวของวินาทีที่สำคัญที่สุดของชีวิต อันเป็นประสบการณ์แห่งการเรียนรู้และประจักษ์ในจิตวิญญาณที่เป็นอิสระ และหลุดพ้นต่อห้วงของพันธนาการ แห่งความทุกข์ทรมาน และเปลี่ยนวิถีชีวิตที่สับสน วุ่นวายไปอย่างไม่รู้จบ ให้ไปสู่วิถีของความ สะอาด สว่าง สงบ ของทุกดวงจิตได้

2. พื้นที่ของมณฑลศักดิ์สิทธิ์ คือ พื้นที่ปฏิบัติธรรม เป็นพื้นที่แห่งสถานสมาธิศีล เป็นพื้นที่โล่งเชื่อมต่อฟ้าดิน แสงเงา และสายลม ในเวลาและพื้นที่ขณะปัจจุบันอย่างมีสติยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นส่วนเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ จนเข้าไปกราบพระบรมสารีริกธาตุ เป็นนิมิตหมาย เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และเป็นแหล่งเรียนรู้ในหลักธรรมของพระพุทธองค์ ทั้งทางด้านปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุ ได้รับแสง มุมมอง และสายลมแห่งธรรมชาติ แล้วเดินกลับออกมาจากพื้นที่ในสุดของพุทธประทีปมหาสฤปเจดีย์ รูปทรงองค์พุทธประทีปมหาสฤปเจดีย์ เป็นรูปทรงเรขาคณิตที่เรียบง่าย สมบูรณ์ มั่นคง และชัดเจน เพื่อให้เป็นแดนแห่งความบริสุทธิ์ ให้เป็นพุทธภูมิที่ตั้งอยู่บนฐานดอกบัว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์สมบูรณ์ของชีวิต และมียอดขององค์พระมหาสฤปเป็นดั่งดั่งแก้วรัตนประกายพุกฤษ์ ดุจดวงจิตที่สุกสว่าง สะอาด สงบเย็น เบิกบาน และเป็นอิสระ ดุจดอกบัวที่บานอยู่กลางใจ การเดินกลับลงเนินพักเป็นช่วง ๆ มาจนถึงลานด้านล่าง ค่อย ๆ เดินผ่านพื้นที่ร่มรื่น อันมีความสงบเย็น ร่มรื่น

3. พื้นที่ของความสลับปะยะ คือ พื้นที่ของลานที่มีต้นไม้ที่ให้ร่มเงา มีแหล่งน้ำหรือสระน้ำขนาดใหญ่ที่ให้ความร่มรื่น สบายกายและสบายใจ เพื่อสื่อสารกับท้องฟ้า แสงเงา สายลม และธรรมชาติแวดล้อม อันสงบเย็น เพื่อความสลับปะยะต่อจิตให้มีสมาธิยิ่งขึ้น และสื่อสารกับสภาพแวดล้อม เป็นพื้นที่เพื่อการรองรับพุทธศาสนิกชนทุกนิกาย และทุกคนทั่วโลกเพื่อการเรียนรู้ธรรมและเป็นพื้นที่ปฏิบัติธรรม บำเพ็ญเพียร อบรมพัฒนาจิต ทุกเพศ ทุกวัย ด้วยภาษาสากล ซึ่งเป็นภาษาเดียวกัน คือ ภาษาธรรม คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ที่ปรากฏอยู่ในหลักธรรมอันสำคัญ คือ อริยสัจ 4 และอริยมรรคมีองค์ 8 นี้ก็สามารถสรุปได้เป็นหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อเป็นหลักของการดำเนินชีวิตและเพื่อการพัฒนาร่างกาย วาจา และจิตใจของทุกคนจนหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้

จึงสรุปพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมโดยลำดับจากภายในองค์พระพุทธประทีปมหาสฤปเจดีย์ออกสู่พื้นที่ภายนอกได้ว่า พื้นที่แรกควรมีพื้นที่ของนิมิตหมายหรือพระบรมสารีริกธาตุ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ พื้นที่ที่สองควรมีพื้นที่เอื้อต่อการอบรมพัฒนาจิตหรือมณฑลศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่ที่สามควรมีพื้นที่ที่ความเป็นสลับปะยะของชีวิต มีความสงบร่มรื่น สบายกาย และสบายใจ สะอาด สว่าง สงบเย็น เป็นลำดับที่ต่อเนื่องและเป็นพื้นที่แห่งความสุขอันบริบูรณ์และสง่างามแห่งนี้ ส่วนเรื่องแนวทางของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพุทธประทีปมหาสฤปเจดีย์ ควรมีมิติของหลักธรรมอันบริสุทธิ์ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีมิติเป็นตัวแทนทางประวัติศาสตร์แห่งยุคสมัยที่เป็นศิลปวัฒนธรรมที่มีการสืบสานทางภูมิปัญญาและมีความอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ด้วยเทคนิคขบวนการสร้างที่ดีที่สุดของยุคสมัยในศตวรรษที่ 21 ควรค่าแก่การเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คน ให้ความบริสุทธิ์ เบิกบานทางจิตวิญญาณอย่างเป็นธรรมชาติและธรรมดาที่ดูแล้วมีความ เรียบง่าย เบาสบาย งดงาม วิจิตรประณีต อ่อนโยน เบิกบาน และสงบเย็น ให้เป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์และควรมีความสลับปะยะที่สามารถเอื้อและสื่อสารกับจิตที่ประณีตในจิตใจของทุกคน จึงมีความเป็นสากลที่แสดงให้เห็นถึงความสะอาด สว่าง สงบ เกิดขึ้นในจิตใจของสรรพชีวิตทั้งมวลได้

ข้อเสนอแนะ

ความเรียบง่าย สมถะ และถ่อมตน แต่ทำให้รู้สึกถึงความสำคัญอันยิ่งใหญ่สำหรับชีวิต หลักธรรมเปรียบได้ดั่งกับ ประทีปส่องทางในที่มืด หลักคิดและเกณฑ์ในการออกแบบพุทธประทีปมหาสุปเจตีย์ คือ แผนที่หนทางแห่งการ พ้นทุกข์ ด้วยหลักของอริยมรรค ที่สรุปลงมาเป็นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นเครื่องชี้ความจริง แห่งทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความพ้นทุกข์ และหนทางแห่งการพ้นทุกข์ เป็นความสุขอันเกิดจากความประณีต ในการปฏิบัติธรรม ที่อาจจะหาได้จากความเรียบง่ายจากการอบรมพัฒนาจิต หรืออาจมาจากความวิจิตรของจิต ที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ซึ่งเป็นคู่ตรงข้ามกันสามารถสื่อสารเชื่อมโยงหากันได้ โดยมีเรื่องของจิตวิญญาณ ที่มีความละเอียดประณีตวิจิตรบรรจงเหมือนกัน และการออกแบบพุทธสถานอาจไม่จำเป็นต้องอิงหลักการทาง พุทธธรรมในเรื่องศีล สมาธิ ปัญญาเพียงแนวทางเดียว เพราะจะทำให้มิติในเชิงการพัฒนานั้นไม่เกิดความหลากหลาย เพราะการนำเสนอหรือการสร้างการรับรู้ต่อพุทธศาสนิกชน ควรจะมีหลากหลายมิติ จึงเป็นเรื่องสำคัญ ที่ควรมีผู้ศึกษาให้ละเอียดลึกซึ้งต่อไปในอนาคต

References

- Fine Arts Department of Ministry of Education. *Buddha's Relics*. Bangkok: Amarin, 1997: 7.
- Strong, S.J. *The understanding of Ashoka and Ashokavadana*. Translated by Sivaraksa, S. 4th ed. Bangkok: kledthai, 2009.
- Mongkolpradit, W. "The aesthetic, poet, architecture: The energy path of awakeness." The 3rd International Indonesia-Malaysia-Thailand Symposium on Innovation and Creativity "Cultivating Innovation and Creativity Culture" iMIT SIC 2019. Naradhiwas: Princess of Naradhiwas University, Narathiwat, Thailand, June 16 - 18, 2019.
- P.A. Payutto. "Ariyasacca is the Four Noble Truth Venerable Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto)." In *Buddhadhamma: Dharma (old version)*, 21 - 26. 10th ed. Bangkok: Thammasapa, 2002A.
- _____. "Paticca-samuppada is the state of requisites Venerable Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto)." In *Buddhadhamma: Dharma (old version)*, 55 - 80. 10th ed. Bangkok: Thammasapa, 2002B.
- _____. "The Five Aggregates or Pancakkhandha is the five causally conditioned elements of existence forming a being or entity Venerable Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto)." In *Buddhadhamma: Dharma (old version)*, 27 - 42. 10th ed. Bangkok: Thammasapa, 2002C.
- _____. "Tilakkhana or the Three Characteristics are the signs of being and the common state Venerable Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto)." In *Buddhadhamma: Dharma (old version)*, 43 - 45. 10th ed. Bangkok: Thammasapa, 2002D.
- Prince Damrong Rajanubhab. His Royal Highness. *Tamnān Phutthačhēdī*. [Buddha Chaitya history]. Phra Nakhon: Sivagorn Partnership Limited, 1975.
- Publication Committee. *Phrabōromsārīkthāt*. [Buddha's relics and Arahant's relics]. Bangkok: Buddha's relics foundation under the supreme patriarch, 2002.

Snodgrass, A. *The Symbolism of The Stupa*. New York: Cornell University, 1985.

Somdet Phra Sangharaj Phra Nyanasamvara. *Nāṇo Patibat Thāng Čhit*. [Guidelines for the mind]. Nonthaburi: Suepsanbuddhasat, 2009.

Strong, S.J. *The understanding of Ashoka and Ashokavadana*. Translated by Sivaraksa, S. 4th ed. Bangkok: Kledthai, 2009.

Sutta Pitaka Digha nikaya. *Phra Traipidok Sayāmrāt*. [Mahavagga Mahaparinibbana Sutta in Siamrat Tripitaka]. Vol. 2, Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1927 – 1960.